OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TURIZMNING TARBIYAVIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Nafasov Doniyor Shernafasovich,
Urganch davlat pedagogika instituti dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Maqolada oliy ta’lim muassasalarida turizmning tarbiyaviy samaradorligini oshirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Turizmning tarbiyaviy ta’siri sayohatning o‘zidan avtomatik kelib chiqmasligi, balki maqsad, mazmun, tajriba, refleksiya va baholashning pedagogik birligi orqali yuzaga kelishi asoslanadi. Tizimli, aksiologik, faoliyatga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, madaniyatshunoslik va tajribaviy ta’lim yondashuvlari integratsiyasi taklif etilib, turistik faoliyatning bilish, qadriyatli, fuqarolik-vatanparvarlik, ijtimoiy-kommunikativ, ekologik va refleksiv funksiyalari aniqlashtiriladi. Xalqaro tadqiqotlar, O‘zbekistonning me’yoriy-huquqiy hujjatlari va muallifning avvalgi ilmiy ishlari asosida “maqsadli oriyentatsiya – tayyorgarlik – real/virtual turistik tajriba – refleksiya – ijtimoiy-amaliy transfer – diagnostika” sikli asoslanadi.

Kalit so‘zlar: *turizm, tarbiyaviy samaradorlik, oliy ta’lim, pedagogik tizim, tajribaviy ta’lim.*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR INCREASING THE EDUCATIONAL EFFICIENCY OF TOURISM IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article analyzes theoretical and methodological foundations for increasing the educational effectiveness of tourism in higher education. It argues that tourism produces educational outcomes only when goals, content, experience, reflection and assessment are pedagogically integrated. A combination of systems, axiological, activity-based, competence-based, cultural and experiential-learning approaches is proposed. Cognitive, value-oriented, civic-patriotic, socio-communicative, ecological and reflective functions of tourism are specified. Based on international studies, Uzbekistan’s regulatory framework and the author’s previous research, a conceptual cycle is substantiated: goal orientation – preparation – real or virtual tourism experience – reflection – social-practical transfer – diagnostics. Tourism is therefore interpreted as a measurable pedagogical system rather than an episodic extracurricular event.

Keywords: *tourism, educational effectiveness, higher education, pedagogical system, experiential learning.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТУРИЗМА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье анализируются теоретико-методологические основы повышения воспитательной эффективности туризма в высшем образовании. Обосновано, что воспитательный результат возникает при педагогической интеграции цели, содержания, опыта, рефлексии и оценивания. Предложено сочетание системного, аксиологического, деятельностного, компетентностного, культурологического подходов и обучения через опыт. Уточнены познавательная, ценностная, гражданско-патриотическая, социально-коммуникативная, экологическая и рефлексивная функции туризма. На основе международных исследований, нормативной базы Узбекистана и работ автора обоснован цикл: целевая ориентация – подготовка – реальный/виртуальный туристский опыт – рефлексия – социально-практический трансфер – диагностика.

Ключевые слова: *туризм, воспитательная эффективность, высшее образование, педагогическая система, обучение через опыт.*

Kirish. Zamonaviy oliy ta’limning vazifasi kasbiy bilim bilan cheklanmay, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan, ijtimoiy mas’uliyatli, madaniy meros va tabiatga ongli munosabatda bo‘ladigan shaxsni tarbiyalashni ham qamrab oladi. Turizm tarix, madaniyat, tabiiy muhit va ijtimoiy muloqotni bevosita tajriba bilan birlashtirgani sababli mazkur vazifani amalga oshirishda kuchli pedagogik resursdir. O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi O‘RQ-549-son Qonunida turistik resurslardan oqilona foydalanish, tarixiy-madaniy va tabiiy merosni asrash bilan bog‘liq tamoyillar belgilangan [1]. Prezidentning 2024-yil 18-iyuldagi PQ-269-son qarorida turizm ta’limini amaliyot bilan uyg‘unlashtirish, dual ta’lim,

amaliyot bazalari hamda xalqaro standartlarga mos dasturlarni rivojlantirish ko‘zda tutilgan [2]. Turizm qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2024–2025-o‘quv yilida 30 ta OTMda 11,5 ming talaba turizm yo‘nalishida tahsil olgan, 2025-yilda OTMlar va turistik operatorlar hamkorligida 194 ta turpaket hamda 6 809 ta axborot, video va foto kontent yaratilgan [14]. Bu ko‘rsatkichlar oliy ta’limda turizm faoliyati kengayayotganini, endi uning pedagogik natijasini ilmiy boshqarish zarurligini ko‘rsatadi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Masalaning metodologik ildizlari J. Deweyning tajriba va ta’lim uzviyligi haqidagi qarashlari hamda D. Kolbning tajribaviy ta’lim nazariyasiga borib taqaladi. Dewey ta’limiy tajriba maqsadli tashkil etilib, keyingi rivojlanishga xizmat qilishi kerakligini ta’kidlagan [3]. Kolb o‘rganishni konkret tajriba, refleksiv kuzatish, abstrakt konseptualizatsiya va faol sinovning siklik birligi sifatida izohlaydi [4]. Turistik faoliyat shu mantiqqa mos: talaba obyektni ko‘radi, hissiy va bilish tajribasini boshdan kechiradi, uni tahlil qiladi va xulqiy qarorga aylantiradi. C. Arcodia va hammualliflar ta’limiy dala sayohatlarida o‘rganish, ijtimoiy-professional aloqalar va jalb qiluvchi o‘qitish usullarini muhim omillar sifatida qayd etgan [5]. S. Chau oliy ta’limdagi ta’limiy sayohatlarning akademik hamda ijtimoiy-madaniy ta’sirlarini tizimlashtirgan [6]. S. X. Chen va hammualliflarning 2025-yildagi aralash metodli tadqiqoti ta’limiy turizmda kognitiv, affektiv va xulqiy sohalarda ijobiy o‘zgarishlar yuz berishini ko‘rsatgan [7].

Madaniy merosga sayohatning tarbiyaviy mexanizmi identiklik va qadriyatlarga ta’sir bilan ham izohlanadi. S. A. Dabamona va hammualliflar madaniy obyektlarga ta’limiy tashrif yoshlarning o‘z madaniy identikligini anglashiga, merosni asrashga nisbatan mas’uliyatli munosabatiga yordam berishini aniqlagan [8]. UNESCOning O‘zbekistondagi nomoddiy madaniy merosni ta’limga integratsiyalash tajribasi ham merosni avlodlararo bilim va qadriyatlarni uzatish vositasi sifatida talqin qilishga asos beradi [9]. Muallifning avvalgi ishlarida turizmda edutainment texnologiyasi [10], turistik faoliyatning didaktik va tarbiyaviy-rivojlantiruvchi vazifalari [11], ijtimoiy-madaniy kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik jihatlari [12] hamda student turizmining ta’lim tizimidagi pedagogik imkoniyatlari [13] yoritilgan. Ushbu natijalar “turizmning tarbiyaviy imkoniyati” kategoriyasidan “tarbiyaviy samaradorlik” kategoriyasiga o‘tishni taqozo etadi: imkoniyat potensialni, samaradorlik esa maqsadlangan pedagogik ta’sirning o‘lchanadigan ijobiy natijaga aylanish darajasini bildiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot nazariy-metodologik xarakterga ega. Ilmiy manbalarni kontent-tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, abstraksiyalash, ilmiy sintez, pedagogik modellashtirish va normativ-huquqiy hujjatlarni mazmuniy tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Tahlil birligi sifatida “ta’limiy turizm”, “tajribaviy ta’lim”, “madaniy meros ta’limi”, “ijtimoiy-madaniy kompetensiya”, “tarbiyaviy ta’sir” va “tarbiyaviy samaradorlik” tushunchalari olindi. Manbalarni saralashda oliy ta’lim bilan bog‘liqlik, kognitiv natijalar bilan bir qatorda qadriyatli va xulqiy natijalarni yoritish, shuningdek turistik tajribani pedagogik loyihalashga oid xulosalarning mavjudligi asosiy mezon bo‘ldi.

Metodologik asos sifatida olti yondashuv integratsiyasi qabul qilindi. Tizimli yondashuv turizm orqali tarbiyalashni maqsad, mazmun, faoliyat, vosita, muhit, refleksiya va natijadan iborat yaxlit jarayon sifatida ko‘radi. Aksiologik yondashuv Vatanga daxldorlik, tarixiy xotira, madaniy merosga hurmat, ekologik mas’uliyat va bag‘rikenglikni markazga qo‘yadi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv talabani passiv ekskursantdan kuzatuvchi, tahlilchi, tadqiqotchi va hamkor subyektga aylantiradi. Kompetensiyaviy yondashuv bilimni real vaziyatda qo‘llash va mas’uliyatli qaror qabul qilishga urg‘u beradi. Madaniyatshunoslik yondashuvi tarixiy-madaniy makonni “jonli darslik” sifatida talqin qiladi. Tajribaviy ta’lim yondashuvi esa bevosita yoki virtual tajribaning refleksiya va amaliy transfer orqali o‘zlashtirilishini ta’minlaydi [3; 4]. Shunga ko‘ra, turizmning tarbiyaviy samaradorligi pedagogik maqsad bilan tashkil etilgan turistik tajriba natijasida talabaning bilim, qadriyatli munosabat, ijtimoiy xulq, madaniy-ekologik mas’uliyat va refleksiv pozitsiyasida yuzaga keladigan ijobiy o‘zgarishlarning barqarorligi hamda diagnostika qilinuvchanligini ifodalovchi integral pedagogik natija sifatida aniqlashtirildi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Turizmning tarbiyaviy samaradorligini oshirishning birinchi sharti “sayohatning o‘zi tarbiyalaydi” degan spontan yondashuvdan voz kechishdir. Turistik makon tarbiyaviy potensialga ega, biroq u pedagogik ssenariyga aylantirilmasa, ko‘ngilochar taassurot darajasida qolishi mumkin. Shu sababli har bir marshrut uch natijani oldindan belgilashi lozim: talaba nimani bilib oladi; nimaga nisbatan munosabati o‘zgaradi; sayohatdan keyin qanday mas’uliyatli xatti-harakatni namoyon eta oladi. Bu uchlik kognitiv, aksiologik-affektiv va faoliyat-xulqiy natijalarni birlashtiradi. Chen va hammualliflarning kognitiv, affektiv va xulqiy domenlarni birgalikda baholashi [7] mazkur yondashuvning ilmiy asosini kuchaytiradi.

Ikkinchi shart – turistik obyektni tarbiyaviy kontentga pedagogik transformatsiyalashdir. Tarixiy obida, muzey, ziyorat maskani yoki tabiiy hudud talaba uchun shunchaki ko‘rish obyekti bo‘lib qolmasligi kerak. U muammoli savol, tarixiy dalil, qadriyatli konflikt, ekologik vaziyat yoki ijtimoiy loyiha bilan bog‘langanda tarbiyaviy mazmun kasb etadi. Masalan, tarixiy shaharga tashrifda faqat obidalar nomini eslab

qolish emas, merosni saqlashning fuqarolik mas’uliyatini anglash, mahalliy hamjamiyat va turizm munosabatini tahlil qilish, turist etikasi bo‘yicha qaror qabul qilish kabi vazifalar qo‘yiladi. Madaniy tashriflarning identiklik va merosga mas’uliyatli munosabatni rivojlantirishi haqidagi natijalar [8] ham bunday transformatsiyaning zarurligini ko‘rsatadi.

Uchinchi shart – tajriba, refleksiya va transferning uzviyligidir. Refleksiyasiz taassurot chuqur pedagogik natijaga aylanmasligi mumkin. Kolb sikliga muvofiq, konkret tajriba refleksiv kuzatish va konseptual umumlashtirish orqali yangi faoliyat strategiyasiga o‘tadi [4]. Shu sababli turistik tadbirdan oldin kutilayotgan tarbiyaviy natija va kuzatuv topshiriqlari belgilanadi, jarayonda talaba dalil to‘playdi va muloqot qiladi, yakunda refleksiv esse, e-portfolio, keys, guruhiy munozara yoki ijtimoiy loyiha orqali tajriba qayta ishlanadi. Transfer bosqichida esa o‘zlashtirilgan qadriyat ko‘ngillilik, merosni asrash, ekologik tashabbus yoki ma’rifiy targ‘ibotga ko‘chiriladi.

To‘rtinchi shart – real va raqamli turizmni pedagogik integratsiyalashdir. Virtual sayohat real tajribani to‘liq almashtirmaydi, ammo tayyorgarlik, diagnostika, obyektlarni oldindan o‘rganish, inklyuziv ishtirok va sayohatdan keyingi tahlilda muhim vosita hisoblanadi. EduTour singari platforma oddiy axborot ombori emas, balki pedagogik siklni boshqaruvchi muhit bo‘lishi maqsadga muvofiq: boshlang‘ich diagnostika → tarbiyaviy maqsadga mos AI-marshrut → tarbiyaviy kontent → real yoki virtual sayohat → vaziyatli topshiriq → refleksiya → e-portfolio → yakuniy diagnostika. Raqamli vositaning samarasi funksiyalar ko‘pligi bilan emas, individual tajribani maqsadli va o‘lchanadigan qilish darajasi bilan baholanadi.

Beshinchi shart – tarbiyaviy samaradorlikni ko‘p mezonli diagnostika qilishdir. Turistik tadbir hisobotida qatnashchilar soni yoki tashrif buyurilgan obyektlar soni pedagogik natijani to‘liq ifodalamaydi. Tadqiqotda beshta mezon taklif etiladi: kognitiv-ma’rifiy mezon – tarixiy, madaniy va ekologik bilimlarning tizimliligi; aksiologik mezon – milliy va umuminsoniy qadriyatlarga ongli munosabat; ijtimoiy-faoliyat mezoni – hamkorlik, mas’uliyatli turistik xulq va ijtimoiy tashabbus; madaniy-ekologik mezon – meros va tabiatni asrashga amaliy tayyorlik; refleksiv mezon – tajribani tahlil qilish va shaxsiy rivojlanish maqsadini belgilash qobiliyati. Ular diagnostik test, vaziyatli topshiriq, kuzatuv, analitik rubrika, e-portfolio va o‘z-o‘zini baholash orqali o‘lchanadi.

Muhokama. Nazariy va empirik manbalarni qiyosiy tahlil qilish birinchi navbatda “tarbiyaviy imkoniyat” va “tarbiyaviy samaradorlik”ni farqlash zarurligini ko‘rsatdi. Imkoniyat turistik muhitda mavjud potensialni, samaradorlik esa shu potensialning pedagogik maqsad asosida talaba shaxsidagi o‘lchanadigan o‘zgarishga aylanishini bildiradi. Demak, tadqiqot markazi turistik tadbirlar soni yoki marshrutlar xilma-xilligidan talabaning qadriyatli, xulqiy va refleksiv rivojlanishiga ko‘chiriladi. Bu DSc darajasidagi pedagogik tizim uchun konseptual jihatdan muhim farqdir.

Ikkinchi natija sifatida tarbiyaviy ta’sirning yadro mexanizmi “tajriba – refleksiya – transfer” uchligi ekani aniqlandi. Turistik obyekt bilan uchrashuv hissiy va kognitiv impuls beradi; refleksiya uni shaxsiy ma’no va qadriyatli xulosaga aylantiradi; transfer esa ushbu xulosani amaliy xulq va ijtimoiy faoliyatga ko‘chiradi. Arcodia va hammualliflarning o‘rganish hamda ijtimoiy aloqalar haqidagi xulosalari [5], Chau tomonidan aniqlangan ta’limiy va ijtimoiy-madaniy ta’sirlar [6], shuningdek Chen va hammualliflarning kognitiv-affektiv-xulqiy natijalari [7] ushbu mexanizmni qo‘llab-quvvatlaydi.

Uchinchi natija – turistik faoliyatning birlamchi pedagogik birligi “obyektga tashrif” emas, “tarbiyaviy ssenariy” bo‘lishi kerak. Bir xil obyekt vatanparvarlik, madaniyatlararo muloqot, ekologik mas’uliyat yoki ijtimoiy hamkorlik maqsadiga qarab turlicha topshiriqlar bilan mazmunlantiriladi. Shuning uchun marshrutning pedagogik qiymati geografik masofa yoki obyektlar soni bilan emas, maqsad – kontent – faoliyat – refleksiya – baholashning izchilligi bilan belgilanadi. Bu yondashuv muallifning turistik faoliyatning didaktik va tarbiyaviy vazifalariga oid avvalgi xulosalarini [11; 12] tizimli darajada rivojlantiradi.

To‘rtinchi natija – raqamlashtirish tarbiyaviy ta’sirni personalizatsiya va monitoring qilishga xizmat qilishi mumkin. Boshlang‘ich diagnostika talabaning qiziqishi hamda rivojlantirilishi zarur bo‘lgan sifatlarni ko‘rsatadi; AI-marshrut mos turizm yo‘nalishini tavsiya qiladi; tarbiyaviy kontent safar oldidan zarur kontekstni beradi; virtual laboratoriya kuzatish va tahlil imkonini kengaytiradi; e-portfolio esa natijaning dalillarini jamlaydi. Bunday arxitektura PQ-269 qaroridagi amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim bilan uyg‘un [2] va OTMlarda turistik kontent hamda turpaketlar soni ortib borayotgan sharoitda [14] ularni tarbiyaviy maqsadga yo‘naltirishga imkon beradi.

Beshinchi natija sifatida oliy ta’lim uchun konseptual sikl shakllantirildi: maqsadli oriyentatsiya → tayyorgarlik va boshlang‘ich diagnostika → real/virtual turistik tajriba → refleksiv qayta ishlash → ijtimoiy-amaliy transfer → yakuniy diagnostika. Ushbu siklda tarbiyaviy samaradorlik sayohatning yakunida emas, butun jarayon davomida yaratiladi. Natijada turizmning asosiy funksiyalari – bilish-ma’rifiy, qadriyatli-orientatsion, fuqarolik-vatanparvarlik, ijtimoiy-kommunikativ, ekologik va refleksiv yo‘nalishlar – yagona

pedagogik tizimga birlashtiriladi. Mazkur sikl kelgusida DSc tajriba-sinov ishlarida mezonlar, indikatorlar, darajalar va elektron monitoring mexanizmlarini ishlab chiqish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Oltinchi natija – milliy tarbiya mazmuni bilan turistik tajriba o‘rtasidagi bog‘lanish tarbiyaviy samaradorlikning alohida sharti ekanidir. Muallifning turizmning tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanishning tarixiy-pedagogik jihatlariga bag‘ishlangan tadqiqotida [15], yoshlar turizmining ta’lim-tarbiyaviy yo‘nalishlarini tahlil qilgan ishida [16] hamda oliy ta’limda turizmning tarbiyaviy imkoniyatlarini rivojlantirishning milliy asoslariga doir maqolasida [17] tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va madaniy merosning shaxs tarbiyasidagi o‘rni izchil ochib berilgan. Shu ilmiy davomiylik mazkur tadqiqotda turizmning tarbiyaviy samaradorligini tizimli kategoriya sifatida asoslashga xizmat qildi. Natijada, mazkur maqolada milliy mazmun tajribaviy ta’lim, refleksiya va diagnostika bilan integratsiyalanib, tarbiyaviy samaradorlikning nazariy yadrosi sifatida talqin qilindi.

Xulosa. Oliy ta’limda turizmning tarbiyaviy samaradorligini oshirish turizmni sayohat yoki bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etish shakli sifatida emas, talabaning bilim, qadriyat, ijtimoiy xulq va refleksiv pozitsiyasini o‘zgartiruvchi pedagogik tizim sifatida ko‘rishni talab qiladi. Turistik tajribaning kuchi uning real madaniy va tabiiy muhit bilan aloqa yaratishi, hissiy va kognitiv jarayonlarni birlashtirishidadir. Biroq bu potensial maqsad, tayyorgarlik, faol topshiriq, refleksiya, amaliy transfer va mezonli baholash bilan boshqarilgandagina tarbiyaviy samaradorlikka aylanadi.

Tadqiqot natijasida tizimli, aksiologik, faoliyatga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, madaniyatshunoslik va tajribaviy ta’lim yondashuvlari integratsiyasi metodologik baza sifatida asoslandi; kognitiv-ma’rifiy, aksiologik, ijtimoiy-faoliyat, madaniy-ekologik va refleksiv mezonlar belgilandi; “maqsadli orientatsiya – tayyorgarlik – real/virtual tajriba – refleksiya – transfer – diagnostika” sikli taklif etildi. Amaliyotda EduTour kabi raqamli platformalar orqali individual marshrut, tarbiyaviy kontent, virtual sayohat, vaziyatli topshiriq va e-portfolioni bir tizimga birlashtirish maqsadga muvofiq. Keyingi empirik bosqichda ushbu sikl va mezonlarning validligi tajriba-nazorat guruhlari hamda statistik tahlil orqali tekshirilishi zarur.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O‘RQ-549-son “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PQ-269-son “Turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.

3. Dyui J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938. 96 p.

4. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984. 256 p.

5. Arcodia C., Abreu Novais M., Cavlek N., Humpe A. Educational tourism and experiential learning: students’ perceptions of field trips // Tourism Review. 2021. Vol. 76, No. 1. P. 241–254. DOI: 10.1108/TR-05-2019-0155.

6. Chau S. Antecedents and outcomes of educational travel in higher education // Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education. 2021. Vol. 29. Article 100331. DOI: 10.1016/j.jhlste.2021.100331.

7. Chen S. X., Yu L., Tse S. W. T., Zhang Y. When travel teaches: Unpacking student outcomes in educational tourism // Tourism Management Perspectives. 2025. Vol. 58. Article 101385. DOI: 10.1016/j.tmp.2025.101385.

8. Dabamona S. A., Cater C., Cave J., Low T. Cultural identity through an educational school trip: Voices of native Papuan students // Tourism Management Perspectives. 2021. Vol. 38. Article 100807. DOI: 10.1016/j.tmp.2021.100807.

9. UNESCO. Uzbekistan: Periodic reporting on the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris: UNESCO, 2024; UNESCO Tashkent. Uzbekistan reinforces teachers’ capacity to integrate living heritage in schools. 2019.

10. Nafasov D. Sh. Edutainment as an effective technology in preparing specialists in tourism industry // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2019. Vol. 7, No. 6. P. 17–21.

11. Nafasov D. Sh. Talabalar turistik faoliyatining didaktik tamoyillari va tarbiyaviy-rivojlantiruvchi vazifalari // Ilm sarchashmalari. 2020. № 5. B. 136–139.

12. Nafasov D. Theoretical and pedagogical aspects of forming sociocultural competence of students in tourism // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 2020. Vol. 8, No. 12. P. 70–73.

13. Nafasov D. Sh. Педагогические возможности студенческого туризма в системе образования // Педагогические исследования. 2024. Вып. 1. С. 22–33.

14. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. 2025-yilda oliy ta’lim muassasalari tomonidan turizm sohasida amalga oshirilgan ishlar raqamlarda. 15.01.2026.

15. Nafasov D. Sh. Turizmning tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanishning tarixiy-pedagogik jihatlari // O‘zMU xabarlari. 2021. № 1/2/1. B. 109–112.

16. Nafasov D. Sh. Yoshlar turizmini tashkil qilishning ta’lim-tarbiyaviy imkoniyatlari va asosiy yo‘nalishlari // Kasb-hunar ta’limi. 2023. № 2. B. 167–171.

17. Nafasov D. Sh. Turizmning tarbiyaviy imkoniyatlarini oliy ta’lim tizimida rivojlantirishning milliy asoslari // Science Time. 2026. DOI: 10.66345/st.7132.